מנורת המאור — להתרחק מן הגזל

וישתדל ליתן יותר ממה שיש לו [ליתן], כדי להתרחק מן הגזל. לפי שבעון הגזל הגשמים נעצרין. כדגרסי' בפרק סדר תעניות א"ר אמי, אין הגשמים נעצרין אלא בעון הגזל, שנא' (הן) על כפים כסה אור, ואין כפים אלא גזל, שנא' ומן החמס אשר בכפיהם, ואין אור אלא מטר, שנא' יפיץ ענן אורו. וגרסינן במ' סנהדרין בפרק חלק, א"ר אלעזר, בוא וראה כחו של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם גזר דינם אלא עד שפשטו ידם בגזל, שנא' כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ.

וגרסינן בבבא מציעא בפ' איזו היא נשך, ת"ר לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה, במדה זו מדת קרקע, שלא ימדוד לאחד בימי החמה ולאחד בימות הגשמים, במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח, במשורה שלא ירתיח. פי' המשורה הוא כלי קטן ומודדין בו הלח, אומר שלא ירתיח השמן או הדבש בשעה שמודד אותן לבעל הבית, כדי שיתפחזו במדה וישפכו מיד על פי המדה. והלא דברים קל וחומר, ומה משורה, שהוא אחד משלשים ושלשה בלוג, הקפידה תורה עליו, קל וחומר הין וחצי הין ושלישית הין ורביעית הין, לוג וחצי לוג ורביעית לוג ושלישית לוג. אמר רבא, למה ליכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית, יציאת מצרים בציצית, יציאת מצרים במשקולות. פי' בכל אחד מהג' הוא אומר אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. אמ' הב"ה, אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור ובין טיפה שאינה של בכור, ואני מבחין ועתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו שהן של גוי ומלוה אותן לישראל ברבית, אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור ובין טפה שאינה של בכור, אני הוא מבחין ועתיד ליפרע ממי שטומן משקלותיו במלח ושוקל בהן, ואני מבחין ועתיד ליפרע ממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא. פי' קלא, צבע שהוא כעין התכלת.

וגרסינן במדרש תנחומא הוו זהירין דלא למיגזל ודלא למחטף מידי חד מן חבריה, שאין לנו חמור בכל מעונש הגזל. דאמ' ר' אלעזר, כל עבירות שבתורה עברו דור המבול ולא נחתם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנא' החמס קם למטה רשע. א"ר אלעזר, מלמד שזקף ועמד לפני הב"ה ואמ', רבונו של עולם, לא מהם ולא מהמונם. וגרסי' בפרק במה מדליקין בעון הגזל הגובאי הווה והרעב הווה ובני אדם אוכלין בשר בניהם ובנותיהם, שנא' שמעו (את) הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שומרון העושקות דלים הרוצצות אביונים האומרות לאדוניהם הביאה ונשתה, וכתי' (יואל א, ד) יתר הגזם אכל הארבה, וכתיב (ישעיהו ט, יט) ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו איש בשר זרועו יאכלו. אל תקרי בשר זרועו אלא בשר זרעו.

וגרסי' במדרש משלי אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער. פירוש אל תגזל דל, מפני שבדלותו אינו יכול להציל נכסיו. ולאו דוקא דל, אלא אפי' עשיר, אלא אמר אל תגזל דל, מפני

שגזל הדל הוא עון גדול, כדא' וגר לא תונה ולא תלחצנו. וגרסינן בבבא קמא בפרק הגוזל, כל הגוזל פרוטה לעני כאלו גוזל נשמתו ממנו. רב הונא ורב חסדא, חד אמר נפשו של נגזל, וחד אמר נפשו של גזלן. מאן דאמ' נפשו של נגזל, דכתי' (משלי א, יט) כן אורחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. ומאן דאמ' נפשו של גזלן, דכתי' (משלי כב, כב) אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער, כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. ר' אומר, שלשה אין הפרגוד נעול בפניהם, אונאה וגזל וע"ז. אונאה, דכתי' (עמוס ז, ז) הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך. גזל, דכתי' (ישעיהו ס, יח) חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד חולי ומכה. ע"ז, דכתי' (ישעיהו סה, ג) העם המכעיסים אותי על פני תמיד.

ומאן דגזל מיהדר ליורשיו ומכפר ליה, וכי מיהדר לנגזל מיבעי ליה לאחולי ליה, כי היכי דלא לימנע מלעשות תשובה. [ד]ת"ר הגזלנין ומלוי ברבית [שהחזירו] אין מקבלין מהן, וכל המקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו. והני מילי שאין הגזילה חוזרת בעיניה, אבל חוזרת בעיניה מקבלין, דאמ' ר' יוחנן, בימי ר' נשנית משנה זו. מעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה. אמרה לו אשתו, ריקה, אם אתה עושה תשובה אפי' אבנט שאתה חוגר בו אינו משלך. באותה שעה נמנע מלעשות תשובה. באותה שעה אמרו, הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהם, והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו.

שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי, מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן, שהגנב משלם תשלומי כפל, תשלומי ארבעה וחמשה, ובגזלן כתי' (ויקרא ה, כג) והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל. אמר להם, זה השוה כבוד עבד ל[כבוד] קונו, וזה לא השוה כבוד [עבד] ל[כבוד] קונו. שהגנב כביכול עשה עין של מעלה כאלו אינה רואה ואוזן של מעלה כאלו אינה שומעת, שנא' הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו. ואומר אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ. אמ' ר' מאיר, משל למה הדבר דומה, לשנים שהיו בעיר אחת ועשו משתה, אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בן המלך, ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בן המלך, [מי ראוי ליענש יותר, הוי אומר, זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בן המלך].